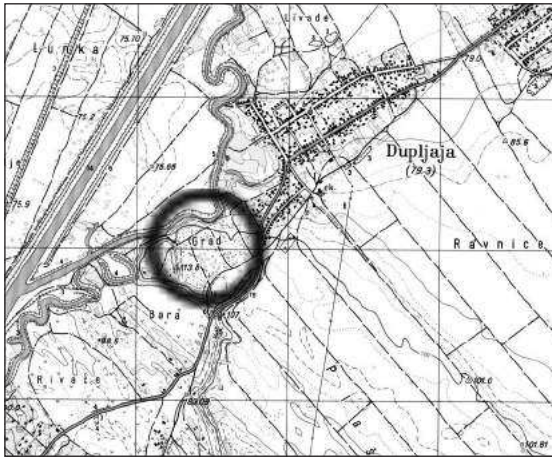

ДУПЉАЈА, ЛОКАЛИТЕТ ГРАД

Ђорђе Јанковић, Филозофски факултет, Београд
Дејан Радичевић, Филозофски факултет, Београд

Кључне речи: средњовековно утврђење, средњовековна црква, југоисточни Банат, Дупљаја, локалитет Град

У археолошкој литератури Дупљаја је постала позната по јединственом бронзано-добном налазу – *Дупљајским колицима*. Мада

услови налаза нису познати, сматра се да су нађена на локалитету Град. Тако је Дупљаја најпре забележена као праисторијско налазиште, након првих археолошких ископавања била је евидентирана као вишеслојни локалитет, а тек у новије време и као велико средњовековно утврђење.

Локалитет се налази око пола километра западно од последњих сеоских кућа,

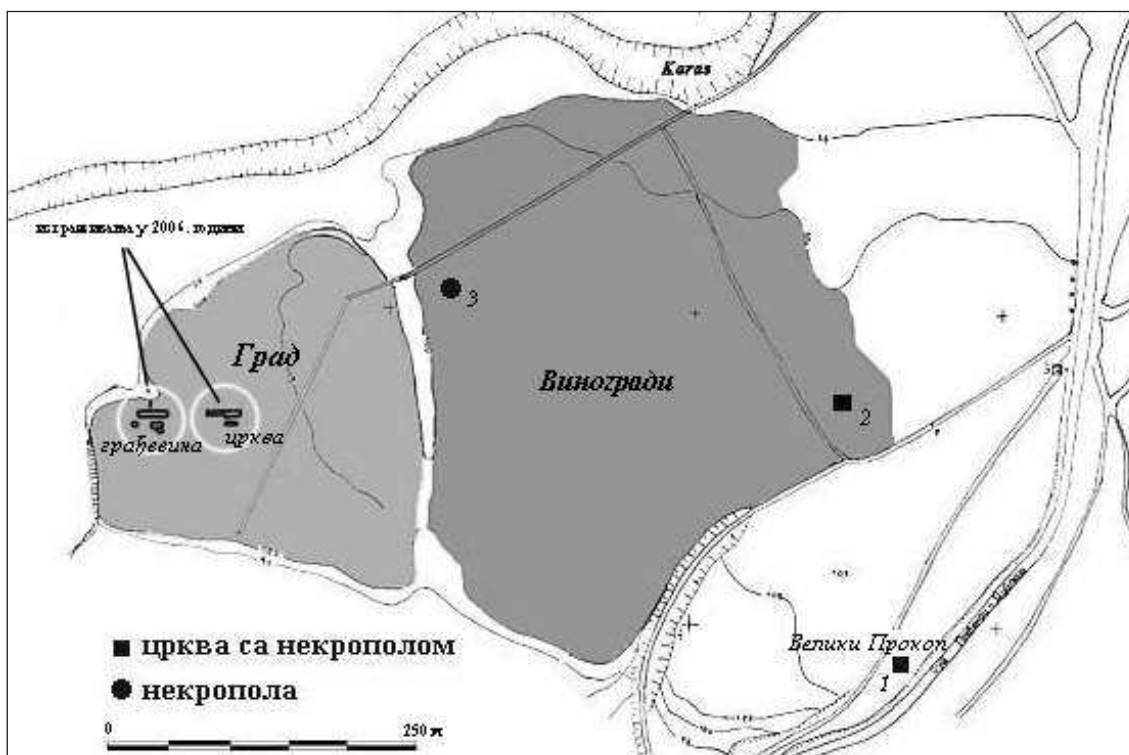
на доминантном ободу лесне терасе, тридесетак метара изнад леве обале старог тока Караша. На супротној страни реке почиње Делиблатска пешчара, која је 50 до 100 м виша од самог локалитета. Готово наспрам Града, у подножју Пешчаре, налази се локалитет Гребенац – Град, још једно средњовековно утврђење.

Локалитет се састоји од утврђеног Града и Предграђа, које се шири на потесу Виногради (сл. 1). Град има неправилну основу и површину већу од 5 ха. Брањен је двоструким бедемима, са две стране окружених Карашем, а на источној страни налази се широк и висок бедем, испред кога је дубок суви ров. Даље ка истоку, на површини не мањој од 7 ха, простире се Предграђе, које је могло бити брањено неким слабије грађеним утврдама. Истраживања су указала и на постојање Подграђа, које се пружа јужно од града, низ обалу Караша, у дужини од око 1 км.

Пробна археолошка сондирања на локалитету Град обављена су 1972. године (Барачки 1977: 18), док су нова ископавања започета 2002. године (Јанковић and Radičević 2005: 275–278). Циљ истраживања био је да се одреди величина, стратигра-

Карта – Положај локалитета

Map – Site location

Слика 1 – Ситуациони план

Figure 1 – Dupleja-Grad, situation plan

фија и датовање налазишта.¹ Осим средњо-вековних слојева датованих у раздобље X/XI–XIII столећа, забележени су и налази из других археолошких епоха. На површини су констатовани уломци неолитске, римске, касноантичке и рановизантијске грнчарије.

крстообразне основе, са апсидом која је изнутра полукружна, а споља четвороугаона. Око цркве потврђено је постојање гробља, које прати оријентацију цркве. На основу налаза из гробова, време сахрањивања опредељено је у раздобље од XI/XII до XV века.

Слика 2 – Поглед са југозапада на истраживани део локалитета

Figure 2 – Dupljaja-Grad, view from the Southwest towards the explored part of the site

Постојање налазишта из бронзаног доба у Граду потврђено је ситним уломцима грнчарије, нађеним изван затворених целина, док су трагови праисторијских насеља откривени у ареалу Подграђа, на потесу Риваче, непосредно уз обалу Караша. На потесу Виногради уочен је део зида грађеног каменом и римском опеком. Осим тога, на источном крају овог дела налазишта прикупљени су уломци грнчарије који могу да се одреде у XIV–XV столеће.

Сондажна ископавања до сада су обављена унутар Града, али и на потесима Виногради и Велики прокоп. Рађено је на пресецању источног бедема Града и истраживању сувог рова на месту пресека кроз бедем. Унутар Града, у близини бедема, откривено је више полуукопаних објеката са земљаним пећима, док се изван Града наишло на плиће укопане куће са калотастим пећима.

На Великом прокопу (сл. 1/2), приближно 400 m северно од цркве, постоји мала хумка у којој су нађени делови опека и грумење кречног малтера, па се може претпоставити да се ту налазе остаци још једне цркве. На истом месту лежи и надгробна плоча из XVIII столећа, тако да се без ископавања не може рећи ком времену та црква припада. Слична ситуација је и са гробљем које је откривено у северозападном делу потеса Виногради (сл. 1/3), наспрам источног бедема Града. На том делу локалитета истражено је осам гробова, али ни у једном од њих није било налаза, тако да не могу поуздано хронолошки да се одреде.

На основу ископавања из 1972. године могло се претпоставити да се у Граду налазила црква са околним гробљем, па је циљ кампање у 2006. години био њено откривање.² Прецизнији положај неког објекта показивала је повећана концентрација грађевинског шута на два парцелама у западном делу Града, на страни окренутој Карашу (сл. 2). За ископавање је одабрана катастарска парцела бр. 1912, власника Синише Густава из Дупљаје, која се у дужини од приближно 150 m пружа између земљаног пута који правцем север–југ сече унутрашњост Града и западног обода горњег платоа Града. На западној половини парцеле постављен је низ сонди у мрежи издељеној на квадрате димензија 4 x 4 m и 4 x 2 m. Уз ову и суседну парцелу, на северној страни налази се велики сурдук, који се спушта према доњем бедему Града.

Сондама постављеним на западном крају парцеле откривени су остаци велике грађевине (сл. 1), за коју би се могло претпоставити да је била правоугаоне основе, дијагонално окренута у односу на стране света, а

Слика 3 – Остатак сребрног новца и накита

Figure 3 – Dupljaja-Grad, a hoard containing silver coins and jewelry

На источном рубу налазишта (потес Велики прокоп; сл. 1/1) постоји највероватније праисторијска хумка висока око 3 m, над којом је у средњем веку подигнута црква

Слика 4 – Темелни ров југозападног угла цркве

Figure 4 – Dupljaja-Grad, foundation ditch of the South-west corner of the Church

величине приближно 30 x 15 m. Сачувани су њени темељи, који се састоје од мреже решеткасто постављених слојева дрвених греда насутих лесом. По њеним ивицама тло је нагнуто и местимично покривено слојем камена, у коме има и кречног малтера. Према уломцима грнчарије нађеним на ободима грађевине може се закључити да је подигнута у XII столећу. Објекат није истражен у целини, већ су површински откривени само поједини његови делови. Приликом ископавања простора поред грађевине наишло се на глинене пећи и огњишта. Како би се установила комплетна стратиграфска слика око грађевине, квадрат а 9 ископан је до нивоа археолошке здравице, а у средини квадрата б 8, у правцу север–југ, до здравице је ископан контролни ров ширине 1,5 m. У оба ископа констатовано је да се испод млађег средњовековног хоризонта, коме припада и поменута велика грађевина, налазе остаци старијег насеобинског хоризонта, са укопаним објектима који оквирно могу да се одреде у XI век, уз недоумицу колико се датовање може померити и на X столеће. Измешана са средњовековном, у откопним слојевима налажена је и праисторијска грнчарија, али праисторијски слој стратиграфски није издвојен.

На горњу хронолошку границу млађег средњовековног хоризонта указује и остава сребрног накита и новца, нађена недалеко од темеља велике грађевине (сл. 3). Остава садржи: комад горског кристала, пар на-

ушница са три јагоде, осам наруквица, девет прстенова и три запона. На појединим предметима сачувани су делови различитих тканина. Нађено је више од 1000 примерака новца, и то мађарског, фризашког, енглеског и ирског. Прелиминарна анализа садржаја оставе указује да је закопана у време монголске најезде 1241. године.

У централном делу парцеле (квадрати г 19–25) откривени су ров за темељ југозападног угла цркве и део некрополе на простору око њега (сл. 4). На основу истраженог дела може да се закључи да оријентација цркве знатно одступа од основног правца исток–запад, односно да је окренута готово у правцу североисток–југозапад. Ров је широк око 1,3 m. Укопан је до релативне дубине од 1,5 m и био је испуњен шупом. Некадашњи темељ, зидан каменом и кречним малтером, у целини је повађен, а само у појединим деловима, на дну рова, очувани су танак слој првобитног малтера и по који крупнији камени блок.

На простору око југозападног угла цркве истражена су 64 гроба.³ Покојници су сахрањени у обичне раке, без гробних конструкција, у опруженом положају, са лобањом положеном на потиљак (сл. 5). Руке су углавном прекрштене или положене на стомак или груди, а изузетно ретко опружене су поред тела. Највећи број гробова прати оријентацију цркве, али има и изузетака код којих је оријентација ближа ос-

новном правцу запад–исток. Тако окренути гробови нису нађени непосредно уз темеље већ у удаљенијим квадратима. Условно би могли да се припишу посебном хоризонту

Слика 5 – Део некрополе у квадратима г. 22–23

Figure 5 – Dupljaja-Grad, part of the necropolis in blocks g 22-23

сахрана, који је можда претходио времену градње цркве.

Генерално узевши, истражене гробове карактерише сиромаштво налаза. У два

гроба налазио се по један угарски новац у функцији обола, а од осталог гробног инвентара нађено је неколико карика са S завршетком и пар прстенова. Новчићи припадају тзв. анонимним серијама мађарских владара и оквирно могу да се датирају у другу половину XII или у прве деценије XIII века. Потичу из гробова чија оријентација одговара оријентацији цркве.

Црква, као и гробље око ње, могла је да буде у употреби најдуже до монголске најезде, након које, како то показују сва досадашња истраживања, живот у Граду више није обновљен. С друге стране, остаје отворено питање када је сахрањивање започето, односно питање постојања старијег хоризонта гробова. Није установљено ни на коликој се површини гробље шири, а да није захватало баш мали простор показује гроб делимично откривен у једном од квадрата, око 50 m западно од цркве. Занимљиво је и присуство уломака праисторијске и средњовековне грнчарије у слоју кроз који су гробови укопавани, као и унутар гробних рака. Одговоре на ова питања, као и на питање како је изгледала и каква је била намена велике грађевине откривене на западном ободу Града, могу пружити само будућа истраживања у Дупљаји.

¹ Истраживања се одвијају у оквиру пројекта *Дупљаја – археолошко истраживање средњовековног града и праисторијског налазишта*, у организацији Филозофског факултета у Београду и Градског музеја у Вршцу. Пројектом руководи др Ђ. Јанковић, доцент на Одељењу за археологију Филозофског факултета у Београду, уз сарадњу са М. Аралицом, кустосом Градског музеја у Вршцу.

² Ископавања су обављена на основу дозволе Министарства културе Републике Србије (бр. решења 631-02-255/2006-03). Финансирана су средствима истог министарства и Покрајинског секретаријата за културу у Новом Саду. Радови су изведени у две кампање. Прва кампања трајала је од 03. 07. до 03. 08, под руководством др Ђ. Јанковића, а стручну екипу сачињавали су М. Вуксан, кустос Историјског музеја у Београду, С. Антић, конзерватор Музеја Семберије у Бијељини, Н. Димовски, археолог из Београда, А. Јованова, археолог из Штипа, и девет студената археологије. Друга кампања изведена је у периоду од 10. 10. до 03. 11, под руководством мр Д. Радичевића, асистента на Одељењу за археологију Филозофског факултета у Београду, уз стручну екипу коју су чинили Војислав Ђорђевић и Јелена Ђорђевић, кустоси Народног музеја у Панчеву, и пет студената археологије. Ову кампању помогао је и Д. Грозданов, кустос Историјског музеја у Ћустендилу (Бугарска). Током обе кампање трајали су и радови на локалитету Риваче, под руководством М. Аралице. Резултати ових истраживања биће предмет посебног извештаја.

³ Број покојника сахрањених на истраженој површини свакако је био већи, будући да су групе дислоцираних костију, као и поједини скелети који су делимично залазили у површину ископа документовани, а не и посебно нумерисани.

DUPLJAJA, SITE OF GRAD

Đorđe Janković, Faculty of Philosophy, Belgrade University
Dejan Radičević, Faculty of Philosophy, Belgrade University

Based on the test excavations from 1972 we were able to assume that somewhere at the site Grad there was a church with accompanying graveyard, so the aim of finding this church was set as the main goal of this year's campaign. An increase in the concentration of construction rubble in the two fields of the western part of the site was a pretty good indicator for a more precise position of the object.

Trenches that were laid on the west end of the lot yielded the remains of a larger building, approximately rectangular in shape, dimension 30x15 meters. The building was preserved in foundations that were comprised of a network of cancellated layers of wooden beams, buried in loess. According to the fragments of pottery found on the edges of the building it can be stated that the building was erected in the XII century. Underneath it, an older settlement horizon was detected, that could chronologically be placed in the X-XI century. The end of the early medieval period life at the site can be dated primarily due to the find of a silvery jewelry and money hoard, discovered not far from the big building. The analysis of the hoard content

gives evidence of the Mongol invasion of 1241.

The central part of the lot yielded a foundation trench of the Southwest corner of the church and a part of the surrounding necropolis. The trench has been filled in with construction rubble, whilst the foundation itself, once constructed in stone and limestone mortar has been removed in full with only a thin layer of the original plastering being preserved in certain parts of the foundation trench, accompanied by an occasional larger block of stone.

In the area around the Southwest corner of the church 64 graves were detected and excavated. Most of the graves have the same orientation as the church, but there are some exceptions, the orientation of which is closer to the basic East-West direction. All of the explored graves are characterized by poor grave inventory. Two of the graves contained a single Hungarian coin, used as an obol, whilst the other grave inventory can be identified as several hoops with S shaped endings and a couple of rings. Coins discovered in the graves can be dated to approximately second half of the XII or the first decades of the XIII century AD.

Библиографија

Барачки, С. 1977. *Југоисточни Банат у раном средњем веку*. Вршац.

Janković, Đ, and Radičević, D. 2005. The stronghold from Dupljaja. A medieval archaeological discovery. *Banatica* 17: 275–278.